

RICHARD SCHECHNER

Színház

a huszonegyedik században

Még alig kezdtük el a '97-es évet, én mégis a millenniumra gondolok. Gondolataim már a jövőben kalandoznak. Persze tudom, a TDR performansz-magazin, meg, hogy a performansz sokkal több a színháznál, és így tovább. Az igazat megvallva azonban, szívemben a színház vére lüktet. Semmi más nem köt le (igen, hallottam már ételekről, az alvásról és a szexről is) totálisabban, intenzívebben, mint a próba. És semmi sem dob fel jobban annál az előadásnál, amelyet én segítettem világra. Minden este az előcsarnokban üdvözlöm az ismerős nézőket és figyelem az ismeretleneket. Ennek a veszélyeire barátaim már figyelmeztettek, de ki vagyok éhezve ezekre az arcokra. Az előadás alatt kényelmetlenül feszkelődöm, és borzasztóan szeretném megszakítani az aktuális történetet. Irigyeltem Tadeusz Kantor védjegyszerű jelenlétét a színpadon. Hogy magáról a folyamatról beszéljek, Kantor az előadás közben színészei közt járkálva, hol beállított egy kartartást az egyik oldalon, hol pedig súgott valamit egy színésznek a másikon.

Az élő színház befejezhetetlen. Minden egyes pillanatának szüksége van arra, hogy valamit másképp csináljanak benne. A tökéletesség horizontját sohasem lehet elérni. Amint néhány részletet kijavítottunk, mások kívánnak figyelmet. A folyamatos változ(tat)ás javíthat a produkción, de ennek az ellenkezője is elképzelhető. Nem ez a lényeg. A színház élő, organikus folyamat. A folyamatos változ(tat)ás belső és szükségszerű természete teszi életem alapvető részévé. Molière-nek – ironikusan és performatívan - végül is megadatott az a szerencse, hogy színpadon, (amennyire tudom) *A képzelt beteget* játszva haljon meg.

Hogy mivé lesz ez a művészet az elkövetkező száz évben?

A színház többé már nem alapvető információk és nem társadalmi viták elsődleges kifejező eszköze. A C-SPAN című vasárnap reggeli talk show, és

mindaz a nyilvánvaló azonnalosság, amit a televízió nyújtani tud benyomult az egyik oldalán; a performansz intimitása és egyedisége pedig a másikon. A mozi tölti be a nagyszabású narratív szórakoztatás szerepét, és a popzene ügyel a pusztán limbikus hatóerőre. Innen nézve, a színházat kiszorították régi felségterületeiről. Másrészt a színház életteliége még mindig egyedülálló. A szoros értelemben vett színházról beszélnek: narratív szerkezetek élő előadásban, közönség előtt történő megszólaltatásáról. Ezek a narratív szerkezetek átitatódtak zenével, és egy jól megrendezett mise-enscène a tánchoz közelít. A szoros értelemben vett színház, azonban, jobbára olyan történetből áll, amelyet a „minthá”-ban játszanak el.

A színház nem „univerzális”. Különböző történelmi korok számos kultúrájában megtalálható. Következésképp, akár ki is halhat. De nem gondolom, hogy ez be fog következni. Egyszer azt írtam: a színház a huszonegyedik század vonósnégyesévé válik. Ezt úgy értettem, hogy a színháznak kicsi, de odaadó közönsége lesz. Az igényes izlés számára. A performanszhoz tartozó, különböző szórakoz(tat)ások, rítusok, látványosságok és megjelenítések foglalják majd el a rendelkezésre álló terület nagy részét – fogalmi, gazdasági, és befogadói szempontból. Kevesen, és igazán kis helyszíneken fogunk színházat csinálni. Számunkra élvezetet fog adni, de magát a művészeti ágat nem fogják nagyon fontosnak tekinteni a mindennapi kultúra jóléte szempontjából. Szeretném azonban újragondolni ezt a konklúziót, méghozzá egy még ambiciózusabb végkövetkeztetés reményében. És most az olvasónak kell dönteni, hogy olyan objektíven írok-e, ahogy csak tudok, vagy úgy érvelek-e, mint a kedvese megmentésén fáradozó szerelmes a bíróságon.

Azt hiszem, nem én vagyok az egyetlen, aki az élő színház kommunikációjának intenzitására és résztvevőinek egymásra ható érzéseire vágyik. És nem is én vagyok az egyetlen, aki élvezzi az élő elő-

adás (performance)² meredek veszélyeit. Itt nem a színpadon önmagukat megsebesítő színészekről, vagy éppen egyfajta ultranaturalizmusról beszélek, hanem arról a közös mesterségbeli jártasságról, amely magába foglalja a teremtés és az elkövetett hibák kijavításának aktusát is. A moziban, ha a jelenet nem sikerül, újra lehet forgatni. A moziban vetített produktum a legjobb jeleneteknek a szerkesztett füzére, melyeket a szerkesztők és a rendező munkája rendezett egységbe, miután a színészek már rég egy másik produkcióban vesznek részt. A színházban azonban a színészek, tervezők, technikusok és üzletemberek erőfeszítéseinek harmonizálására van szükség, mivel a színpadon töltött néhány óra maga az esemény, annyira közvetlenül, amennyire csak lehetséges. Sejthetik, jómagam a multimédiának csak diszkrét használatát szeretem a színházban. Itt-ott egy mikrofon, egy filmbejátszás, az a fajta szimbiózis, amelyről a Wooster Group híres. Szeretném megőrizni a színészek elsődlegességét és egyedüllétét: a „két szál deszka és a szenvedély”-t.

Ez a színházi gyakorlat nem tartható fenn nagyszámú néző előtt. Az én elképzelésem szerint, tíz nézőnek kellene egy színészre jutni. Mások többet akarnak. De ha a színházban több mint ezer ember van jelen egyszerre, az alkalom intimitása elveszett. Kérem ne hivatkozzanak a klasszikus athéni tragédia fénykorában összegyűlt húszezer körüli nézőre, vagy arra a kétezer emberre, akik Shakespeare színházában zsúfolódtak össze. Az első esetben, ez a húszezer athéni alkotta a városállam férfi közösségének jó részét, akik egésként tapasztalhatták meg önmagukat, valami olyan szingularitás-

ként, amelyet mi már meg sem tudunk közelíteni. Az Erzsébet-kor esetében a színház elrendezés miatt a nézőket sokkal szorosabban össze tudták préselni, mint azt a modern színházépítészet (nem is említve az ügyeletes tűzoltót) megengedné. És végül is, az abszolút szám csak kibúvó. A mögötte lévő gondolatokért érvelek. Azért a színházépítészetért, amely lehetővé teszi a személyes kapcsolatot színészek és nézők között. A nézőkben keletkező érzésért, miszerint a közönség minden egyes tagja fontos az előttük zajló, megosztott és forró eseményben, mely elég közeli még a rossz szájszag érzékelésére is.

Hogy lesz-e anyagi támogatás erre a színházra? Valószínűleg nem. De az, hogy szükség van erre a tapasztalatra, az igenis reális. A templomban – az élő színház legközelebbi testvérénél – ritka a nevetés, különösen a szarkasztikus, az ironikus és a blaszfémikus fajta. És az egyház nem pártolja sem a rideg tragédiát, sem pedig az ateista szkepticizmust. A hitetlenség, a csúfolódás és az élvezet különféle tónusaival csak a színházban találkozhatunk. Csakúgy, mint a csúnya beszéddel. Azzal, amelyik él, növekszik és hozzáadódik az irodalom hombárjához. Ha a sokféleség korunk divatszava, bővítsük ki jelentését annyira, hogy magába foglalja a színházi sokféleség szükségességét is.

Ebből, úgy hiszem, a következő századnak bőven lesz része.

(Richard Schechner: Theatre in the 21st Century. *The Drama Review*, 1997/2. 7–8.)

Fordította: Imre Dé Zoltán

² Schechner az angolszász szerzőkhöz hasonlóan felváltva használja a *performance* kifejezést a színházi előadásra, a mindennapi élet aktusaira és a „performance art” jelenségeire. (A fordító megjegyzése.)